

Handleiding

Algemene handleiding

Hoe gebruik je de *Reflectiewaai*? Mogelijke paden

vbjk

Vernieuwing in de
Basisvoorzieningen
voor Jonge Kinderen

Deze *Reflectiewaaijer* kwam tot stand binnen het Pro_M-project, een project over meertaligheid in de basisvoorzieningen voor jonge kinderen. Meer info over dit project is terug te vinden via de VBJK-website: www.reflectiewaaijer.vbjk.be

Deze publicatie werd gerealiseerd met steun van FWO.

©2022 VBJK

Uit deze publicatie mag geciteerd worden, met vermelding van de correcte bibliografische gegevens: Hulpia, H. & Peleman, B. (2022). *Reflectiewaaijer Omgaan met meertaligheid in de kinderopvang (0-3 jaar). Tool voor ondersteuners*. VBJK. Gent.

Hoe gebruik je de *Reflectiewaai*?

Mogelijke paden

Ter intro

De *Reflectiewaai* biedt jou als ondersteuner de mogelijkheid om naar eigen keuze aan de slag te gaan met alle verschillende materialen. Het zijn geen tools die van a tot z letterlijk gevolgd moeten worden. Integendeel: je kan de verschillende materialen in deze waaijer heel gericht inzetten en/of aanpassen op basis van de concrete vragen, noden en voorkennis van de voorziening(en) die je begeleidt. Dit document wil jou laten stilstaan bij de verschillende keuzes en mogelijke paden die je kan bewandelen vóór, tijdens en ná de ondersteuning over meertaligheid.

Jij als ondersteuner

Als ondersteuner ben je van cruciaal belang. Meertaligheid is een thema dat weinigen onberoerd laat. Misschien kom je bij een team dat weigerachtig staat tegenover het thema of dat net heel wat geprobeerd heeft, maar zonder de verhoopte resultaten. Daarom is jouw inhoudelijke expertise over het thema meertaligheid en groepsdynamica zo belangrijk. De basisteksten, de extra info en de wetenschappelijke filmpjes uit deze *Reflectiewaaier* willen je alvast voeden met voldoende inhoudelijke kennis.

Het ondersteuningstraject

Vóór je van start gaat

Het werken met de *Reflectiewaaier* vraagt voorbereidingstijd. Als ondersteuner lees je best eerst de basisteksten. Deze **basisteksten** bieden inhoudelijke kennis over meertaligheid gebaseerd op de recentste wetenschappelijke bevindingen. Voel je dat je als ondersteuner nood hebt aan extra informatie, dan kan je de teksten uit de **extra info** lezen of de wetenschappelijke filmpjes bekijken.

Naast je eigen kennis over het thema meertaligheid is het ook belangrijk om zicht te krijgen op de aanwezige kennis, de noden, behoeften en vragen die leven in de opvangvoorziening die je begeleidt. Dit kan je te weten komen via een gesprek met de kinderbegeleiders en/of de verantwoordelijke of via een observatie. Als je met een groep rond meertaligheid aan de slag gaat in het kader van een langdurige begeleiding, kan je tevens uit je eigen ervaringen putten of via de evaluatie van een eerder thema in de ondersteuning. Door de beginsituatie van de professionals die je begeleidt goed in te schatten, kan je heel gericht bepaalde delen uit de *Reflectiewaaier* inzetten.

Keuzes maken

Beschikbare tijd?

Hoeveel tijd is er beschikbaar om met de opvangvoorziening te werken aan meertaligheid? Wordt het thema besproken tijdens een personeelsvergadering in een groepsopvang of komt het aan bod tijdens een lerend netwerk met kinderbegeleiders uit de gezinsopvang? Idealiter is het niet iets eenmaligs, maar kan je de begeleiding rond meertaligheid inbedden in een langer ondersteuningstraject. Meertaligheid is immers een transversaal thema dat raakt aan de verschillende dimensies van pedagogische kwaliteit. Daarnaast is het ook een gevoelig thema waarbij verschillende en soms conflicterende overtuigingen naar boven zullen komen. Om die bespreekbaar te maken en dat voldoende diepgaand en doorleefd te doen, voorzie je best minimaal enkele sessies waarbij je kan terugkomen op voorgaande reflectiegesprekken en genomen acties.

Keuze van de instrumenten?

In de *Reflectiewaaier* wordt een waaier aan mogelijkheden geboden. Je kiest als ondersteuner zelf, eventueel samen met de voorziening(en) die je begeleidt, welke reflectie-instrumenten je zal gebruiken. Er is voor elk wat wils, afhankelijk van de aanwezige expertise en voorkeuren. Sommige kinderbegeleiders kijken bijvoorbeeld liever naar filmpjes, anderen geven de voorkeur aan reflecteren op basis van herkenbare cases ... Is een voorziening volop bezig met de MeMoQ-zelfevaluatie, dan is het reflecteren vanuit MeMoQ mogelijks het meest geschikt als instrument.

Indien er nog weinig kennis is over meertaligheid, dan raden we aan om het werken met de kenniskaartjes en/of de wetenschappelijke filmpjes te integreren in het ondersteuningstraject.

Real life of online?

De coronapandemie was een heel heftige periode, zeker voor opvangvoorzieningen. Maar ze leerde ons ook out of the box te denken. En onder meer onlinemeetings als onderdeel van een ondersteuningstraject kennen geen geheimen meer.

In deze *Reflectiewaaier* staat met elkaar in gesprek gaan centraal: samen reflecteren, samen brainstormen en samen nadenken over mogelijke acties. Dit kan nog steeds het makkelijkst in real life, omdat een open, veilige sfeer voorop staat wanneer gevoelige thema's besproken worden. Toch kan er ook nagedacht worden over meer *blended* vormen waarbij bijvoorbeeld gevraagd wordt om op voorhand een aantal filmpjes te bekijken of al even na te denken over stellingen en dit nadien te bespreken in real life. Korte, informatieve sessies die focussen op inhoudelijke kennisoverdracht zouden, als onderdeel van een ondersteuningstraject, ook online aangeboden kunnen worden. Achteraf kan dan een meer interactieve reflectiesessie over de eigen ervaringen plaatvinden in real life.

Met wie?

De *Reflectiewaaier* is er om kinderbegeleiders uit de gezins- en de groepsopvang te ondersteunen. Je kan ervoor kiezen om te werken met kinderbegeleiders van één of van meerdere voorzieningen. Kies je voor kinderbegeleiders uit één voorziening dan heeft dit het voordeel dat ze vanuit hun eigen praktijk kunnen vertrekken en dat er herkenbaarheid is. Kies je voor kinderbegeleiders uit verschillende opvangvoorzieningen, dan kunnen ze over het muurtje kijken en leren van en met elkaar. Het ene is niet beter dan het andere, maar het beïnvloedt wel de beginsituatie en dus jouw voorbereiding op de ondersteuning. Denk ook na over de rol van de verantwoordelijke (als je dit niet zelf bent): laat je die deelnemen aan de reflectiesessies of niet? Koppel je terug met hem/haar en waarover en hoe? In het werken met een voorziening aan een duurzame verandering van het talenbeleid, kan het interessant zijn om verantwoordelijken mee aan boord te hebben, maar evengoed kan de aanwezigheid van een teamverantwoordelijke tijdens een reflectiesessie soms verhinderen dat alle kinderbegeleiders zich veilig genoeg voelen om vrijuit te spreken.

Je hebt als ondersteuner niet steeds de mogelijkheid om zelf deze keuzes te maken. Als een voorziening jou vraagt om te komen ondersteunen, overleg dan steeds goed met je 'opdrachtgever' over de verschillende opties en mogelijke voor- en nadelen.

Aan de slag met de reflectie-instrumenten

Elk instrument heeft een eigen handleiding. Deze handleiding is een inspiratiebron die je kan volgen of volledig omvormen tot iets van jezelf en de opvangvoorziening. Elke context is immers anders en vraagt altijd een aanpak op maat.

Het thema meertaligheid is een thema dat openheid, vertrouwen en respect vraagt. Daarom is het belangrijk om aandacht te hebben voor groepsdynamica en onder meer te zorgen voor een passende opwarmer en een afsluitende *cooling down*. In de handleiding hebben we bewust niets opgenomen over algemene thema's zoals groepsdynamica, omgaan met weerstand, evalueren ... omdat we enerzijds wilden focussen op het brede thema meertaligheid (en de *Reflectiewaaier* niet wilden overladen) en anderzijds, omdat we vertrouwen in de expertise van de ondersteuners om trajecten te begeleiden.

En actie ...

Deze *Reflectiewaaier* is gemaakt om te reflecteren, om het gesprek tussen kinderbegeleiders op gang te brengen, om hen expertise bij te brengen, om hen te laten stilstaan bij hun eigen praktijk, om wat goed is te benoemen en om na te denken over wat anders kan.

Op basis van deze reflectie kan een actieplan uitgewerkt worden dat leidt tot het opzetten van concrete acties. Het samenwerken aan concrete acties geeft een team vaak een boost en leidt op haar beurt terug tot reflectie en evaluatie: werkt dit nu beter voor de kinderen, de gezinnen, de kinderbegeleiders? Het is met andere woorden een cyclisch en evoluerend proces van observeren, documenteren, evalueren en bijsturen.

Je staat niet alleen

Een opvangvoorziening staat niet geïsoleerd op een eiland. Ze is ingebed in een buurt of netwerk waar ook andere voorzieningen met een ondersteunende functie naar gezinnen met jonge kinderen deel van uitmaken. Denk aan het Huis van het Kind, het consultatiebureau van Kind en Gezin, de bibliotheek, een speltheek, een inloopteam ... Het kan interessant zijn om in de ondersteuning ook na te denken over mogelijke partnerschappen tussen deze partners en te reflecteren over wat zij voor elkaar kunnen betekenen in het professioneel handelen ten aanzien van meertalige gezinnen.

Elk einde is een nieuw begin

Werken aan meertaligheid in de kinderopvang is niet iets eenmaligs. De noden van de gezinnen veranderen, kinderen ontwikkelen zich, er komen nieuwe medewerkers, de buurt verandert ... Het is dus belangrijk om dit thema niet te laten ondersneeuwen, maar er regelmatig bij stil te staan.

Enkele voorbeelden¹

Hierna geven we enkele voorbeelden van hoe reeds met de *Reflectiewaaier* werd gewerkt. Deze werden verzameld en gedocumenteerd tijdens de testfase in de ontwikkeling van de *Reflectiewaaier*. De pioniers die met de reflectie-instrumenten aan de slag gingen, konden vrij kiezen welke ze wilden uitproberen, afhankelijk van de specifieke context van de voorzieningen. De voorbeelden kunnen je mogelijks inspiratie bieden voor jouw eigen ondersteuningstraject. Ze laten zien dat de *Reflectiewaaier* op verschillende manieren en momenten gebruikt kan worden, zowel in de groeps- als in de gezinsopvang, tijdens vormingen, reflectiesessies en in opleidingen.

Bij elk voorbeeld geven we wat informatie over de context waarin de specifieke instrumenten werden gebruikt en wie de ondersteuning heeft begeleid. Wanneer we spreken over 'interne ondersteuner' bedoelen we een ondersteuner die ook werkzaam is binnen de voorziening als pedagogisch coach, verantwoordelijke of als werknemer die naast de rol van ondersteuner ook nog andere taken op zich neemt. Een 'externe ondersteuner' is geen personeelslid van de voorziening, maar wordt door de voorziening gevraagd om de ondersteuning te faciliteren. Dit kan een pedagogisch coach zijn (al dan niet via Mentees aangesteld), een stagiair die in het kader van zijn/haar opleiding coachende opdrachten heeft in een voorziening ...

Bij elk voorbeeld geven we volgende zaken mee:

- Aanpak: wat was de opzet van de ondersteuning?
- Reflectie-instrumenten: welke reflectie-instrumenten werden gekozen en hoe verliep dat?
- Aandachtspunten: waar hou je best rekening mee als je dit/deze instrument(en) gebruikt?
- Meerwaarde: wat leverde dat op?

Deze zaken werden gedocumenteerd door de ondersteuners die de *Reflectiewaaier* tijdens de testfase hebben uitgeprobeerd.

¹ De *Reflectiewaaier* werd uitgetest in het kader van het Pro_M-project. Deze testing vond plaats in volle coronaperiode en verliep daardoor soms anders dan initieel opgezet.

Externe ondersteuner in groepsopvang

Expertisecentrum Pedagogische Ondersteuning in Kinderopvang en School - Karel de Grote Hogeschool Antwerpen (Mentes)

Aanpak

- Vooraf een gesprek met de verantwoordelijke van de opvangvoorziening over de aanwezige expertise en de noden en behoeften bij de kinderbegeleiders. Ook de verschillende reflectietools werden tijdens deze 'intake' overlopen om gezamenlijk een keuze te kunnen maken.
- Gebruik van reflectie-instrumenten tijdens een teamvergadering (fysieke bijeenkomst).

Reflectie-instrumenten

- Gestart met vignet over luizen als opwarmer. Dit vignet zorgde voor herkenbaarheid en een open sfeer. Er kwam direct heel wat los. Tijdens de verdere reflectie werd vaak teruggegrepen naar elementen die in dit startgesprek aan bod kwamen.
- Reflectie vanuit MeMoQ: eerst werden alle dimensies besproken en gelinkt aan een eigen case van de voorziening over een incident met een meertalige ouder. Alle ideeën en reflecties werden genoteerd op een groot blad.

Aandachtspunten

- De *Reflectiewaaier* zorgt ervoor dat ook wat goed gaat, wordt benoemd.

Meerwaarde

- Kinderbegeleiders zijn beter op de hoogte van sterktes en groeimogelijkheden in de opvang.
- Kinderbegeleiders zijn meer bewust van het eigen talenbeleid. Een meerwaarde wanneer de zorginspectie komt.
- Kinderbegeleiders vinden het fijn om met eigen concrete ideeën aan de slag te gaan.

Interne ondersteuner in groepsopvang

GO!

Aanpak

- Gebruik van reflectie-instrumenten in team (fysieke bijeenkomst).

Reflectie-instrumenten

- De kenniskaarten werden door de kinderbegeleiders in twee stapeltjes gelegd: fout – juist. Enkele stellingen werden eruit gepikt om meer diepgaand te bespreken.
- Meestgebruikte taal: Deze oefening werd vooraf aangepast naar een werkbundel die de kinderbegeleiders konden invullen. Zo verkregen ze een overzicht van de meestgebruikte woorden. Daarna vroegen de kinderbegeleiders meertalige ouders om enkele woorden in de thuistaal te noteren, zodat deze door de kinderbegeleiders gebruikt konden worden in interactie met de kinderen. Ook werd met de kinderbegeleiders gebrainstormd over concrete acties om alle informatie en communicatie op vlak van taal toegankelijker te maken voor ouders die geen Nederlands spreken.

Aandachtspunten

- Niet louter inzetten op reflectie, maar de reflectie koppelen aan actie. Aan concrete acties werken, stimuleert kinderbegeleiders om verschillende ideeën te bedenken richting mogelijke verandering.

Meerwaarde

- Door na te denken over het eigen woordgebruik gaan de kinderbegeleiders meer bewust om met taal en positieve communicatie met kinderen.
- Door enkele woorden in de thuistalen te kennen, worden meertalige ouders gemakkelijker en met meer zelfvertrouwen aangesproken. Dit appreciëren de meertalige ouders; ze voelen zich meer welkom.
- Kinderbegeleiders zijn meer bewust van hun educatieve ondersteuning en talenbeleid naar meertalige kinderen en gezinnen.

Interne ondersteuner in groepsopvang

Familiehulp

Aanpak

- Gebruik van reflectie-instrument tijdens een personeelsvergadering (fysieke bijeenkomst).
- Samen met de kinderbegeleiders werden de verschillende instrumenten eerst kort overlopen om dan samen een keuze te maken.

Reflectie-instrument

- Reflectie vanuit MeMoQ: Er werd gekozen om de reflectie uitsluitend te focussen op Dimensie I: Welbevinden.

Aandachtspunten

- De oefening kon niet volledig worden afgewerkt zoals voorbereid. Eén kinderbegeleidster van Armeense afkomst, deelde haar persoonlijke ervaringen als iemand met een andere thuistaal en dit maakte heel wat los binnen het team. Het leidde tot meer (h)erkenbaarheid en respect naar de meertalige gezinnen in de opvang.

Meerwaarde

- Meer openheid en respect binnen het team en naar meertalige gezinnen.
- De *Reflectiewaaijer* geeft input voor een organisatievisie over omgaan met diversiteit.

Interne ondersteuner in groepsopvang

Familiehulp

Aanpak

- Gebruik van reflectie-instrumenten tijdens een één uur durende personeelsvergadering in een voorziening met vijf teams (fysieke bijeenkomst).

Reflectie-instrumenten

- Elk team kreeg een andere reflectietool en ging hier zelfstandig mee aan de slag.

Aandachtspunten

- Sommige teams konden zelfstandig hun weg vinden doorheen de *Reflectiewaaier*, maar ondersteuning door de pedagogisch coach bleek toch een must: om het gesprek te kaderen, om vragen te herformuleren, om de groepsdynamica te versterken en om te komen tot acties.

Meerwaarde

- Door direct alle teams te betrekken, leeft het thema meertaligheid nu veel meer en de kinderbegeleiders zijn zich nu meer bewust van hun pedagogisch handelen naar meertalige kinderen en gezinnen.
- De oefeningen zorgden ervoor dat kinderbegeleiders konden benoemen wat al goed zit en welke aandachtspunten ze zien.
- Kinderbegeleiders gaven elkaar tips over omgaan met meertalige kinderen en gezinnen.

Ondersteuner in de gezinsopvang

I-Mens

Aanpak

- Vooraf werden filmfragmenten doorgestuurd naar vier onthaalouders uit Brussel die niet het Nederlands als thuistaal hebben. Zij bekeken individueel de filmfragmenten.
- Nadien volgde een onlinebespreking om bevindingen te delen.

Reflectie-instrumenten

- Reflecteren op basis van filmfragmenten uit *Het Verhaal van Taal*, aan de hand van volgende reflectievraag: Wat haal je uit de film dat bruikbaar is voor je eigen praktijk?
- Oefening Meestgebruikte taal.

Aandachtspunten

- Meertaligheid is een realiteit voor deze onthaalouders. De gekozen reflectietools hadden vooral als doel concrete praktijken uit te wisselen.
- Voor de vier onthaalouders is Nederlands niet hun thuistaal. De ondersteuner koos daarom bewust voor het reflecteren op basis van beelden en videofragmenten.
- De reflectieoefening Meestgebruikte taal gebeurt beter in *real life*. Als ondersteuner is het belangrijk om deze oefening te begrenzen en niet eindeloos te laten duren. In een online videochatomgeving is dat veel moeilijker, omdat je minder gemakkelijk non-verbaal kan reageren en bijsturen.

Meerwaarde

- De oefening maakte onthaalouders bewust van hun pedagogisch handelen.
- Onthaalouders gaven elkaar concrete tips.

Ondersteuner in de gezinsopvang

Ferm Heusden-Zolder

Aanpak

- Online reflectiegroep met zes onthaalouders.

Reflectie-instrumenten

- Kenniskaarten gevolgd door een bespreking met een PowerPointpresentatie.
- Reflecteren op basis van videofragmenten: het theekransje en meertalig opvoeden.

Aandachtspunten

- De inhoud van de kenniskaarten wordt best gekoppeld aan eigen ervaringen. In de groep zaten ook meertalige onthaalouders die hun persoonlijke verhaal deelden. Dat zorgde niet alleen voor herkenning en erkenning naar elkaar, maar ook naar de meertalige gezinnen.
- Reflectie komt best op gang in groep.
- Voldoende tijd voorzien voor de voorbereiding, de eigenlijke reflectie en voor de uitwisseling.

Meerwaarde

- Door de kenniskaarten hebben de onthaalouders nu meer kennis over meertaligheid. Er leefden nog 'oude principes'.
- De *Reflectiewaaier* gaf meer voeding, maar ook meer rust. Omgaan met meertaligheid is immers niet zwart-wit: de onthaalouders kwamen tot het besef dat elke situatie anders is, en steeds afhankelijk is van de context. Er is niet één allesomvattend antwoord op de vele vragen die leven over meertaligheid.

In de opleiding Pedagogie van het Jonge Kind (PJK)

Erasmushogeschool Brussel

Aanpak

- Online met 26 studenten, als tweede les binnen een traject rond taal en meertaligheid.

Reflectie-instrument

- De kenniskaarten: Eerst moesten studenten individueel stemmen via een onlinepoll (juist of fout). Nadien werd er samen over gereflecteerd.

Aandachtspunten

- Uitwisseling lukt het best in kleine groepjes. Tijdens een onlinesessie kan je dus beter werken met kleinere break-out rooms, maar dan heb je als begeleider niet altijd zicht op wat er allemaal in detail besproken wordt in die groepjes.
- Idealiter hebben studenten al wat praktijkervaring om de discussie op gang te brengen. Anders blijven sommige 'stellingen' vaag en abstract en komt er niet veel uit de bespreking.
- In Brussel is meertaligheid een realiteit en reeds zichtbaar. Toch blijft het belangrijk om stil te staan bij de vraag: Hoe zetten we dit nu om naar een talenbeleid in de voorziening? Stilstaan bij de vertaalslag naar de praktijk is noodzakelijk.

Meerwaarde

- Het gebruik van de kenniskaarten draagt bij tot meer kennis over meertaligheid.

Een vorming over taal en meertaligheid

VCOK

Aanpak

- Onlinevorming van 3 uur, met 17 deelnemers: leidinggevendenden uit groepsopvang 0-3, opvang schoolgaande kinderen, pedagogisch coach, leerkracht 7^e jaar kinderzorg.

Reflectie-instrumenten

- Reflecteren vanuit MeMoQ.
- De kenniskaarten: twee kaarten besproken.
- Reflecteren aan de hand van het vignet over luizen.

Aandachtspunten

- Voor reflectie vanuit MeMoQ is voorkennis over MeMoQ noodzakelijk.
- Belangrijk om voldoende stil te staan bij de actiecomponent: wat gaan jullie doen met de nieuwe inzichten uit de reflectieoefeningen?

Meerwaarde

- Meerwaarde van variatie tussen theorie en praktijk en hierover uitwisselen.
- Opgedane kennis is meteen bruikbaar in de voorzieningen.